

OCAK SÖZÜ VE AİLESİ

Ocak And Family Of Such

Vahit TÜRK *

Özet

Ocak sözü, başlangıçta ancak ateş yakılan yeri ifade edebilirken zaman içerisinde mecaz anlamlar da yüklenmiş ve ateşin olduğu yer anlamına gelecek olan "ev" i de karşılar duruma gelmiştir. Türkçenin bütün komşularına da aynı anlamla verdiği bu kelimenin karşılığı olan kelimeler, diğer dünya dillerinde de benzer anlamlarla kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ocak, ot, oda, ev, soy, dünya dilleri.

Abstract

Worded in oven (Ocak) in the beginning, but the fire burned over time and can be expressed in terms of metaphor also installed and where the fire would mean the "home" i came to the opposite situation. Turkish neighbors, the whole of this word has the same meaning given to words with money, other world languages are also used with similar meaning.

Key Words: Oven (Ocak), herbs, room, house, race, world languages.

Bir kökten türeyerek zaman ve mekan farklılıkları ile birlikte gerçek, sosyal ve mecaz anlamlarla kullanılan kelimeler bir aile oluştururlar. Zaman ve mekân farklılıkları bir kelimenin aile üyeleri üzerinde bazen o kadar etkili olurlar ki foneik, morfolojik ve hatta semantik ilişki kurmak bile imkânsızlaşabilir. Türkçe gibi sözlü devri çok uzun olan ve ayrıca çok eski devirlerden beri çok geniş bir mekânda, çok farklı dillerle komşuluk ilişkisi yaşayan ve her bir lehçesi çok farklı şartlarda gelişen dillerde yukarıda belirtilen dillik ilişkiler çoğunlukla tespit edilemez hale gelir. Ancak bazen da bu belirtilenlerin tam aksi durumlarla da her zaman karşılaşılabilir. Farklı coğrafyalar bazen araştırmacılara çok değişik imkânlar da sunabilirler. Türkçe coğrafyasının herhangi bir bölgesinde yaşayan bir dil ya da kültür biriminin aynısını ya da çok benzerini hiç alakasız zannedilen başka bir coğrafyada bulabiliriz. Bu durum günlük hayatın pratiklerinden biriyle ilgili de olabilir, bir sözle ya da gramerlik bir birimle ilgili de olabilir. Nitekim; evlenecek genç erkeğin ailesinin, evleneceği kızın ağabeyi, dayısı ve amcasına özel

---

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
vturk@sakarya.edu.tr

hediyeler vermesi hem Kazak Türklerinde hem de Anadolu Türklerinde yaygın bir gelenektir. Ancak bu hediyelerin, birbirinden en az 1000 yıldır ayrı yaşayan iki toplulukta da “yol” olarak adlandırılması ve hemen hemen aynı biçimde yaşatılması aynı kökten gelen bu iki halkın ortak hafızasını gösterir. Bu hediyelere Kazaklar “*aga jolı, ake jolı, taga jolı*” derken; Sivas ili Gürün ilçesi Sarıca köyünde bu adlar “*gardaş yolu, emmi yolu, dayı yolu*” biçimindedir.

Bilindiği üzere kelimeler dilde bir aile oluştururlar ve aile mensupları arasında ses, şekil ve anlam ilişkileri zaman zaman tespiti çok zor hale gelse de devam eder; zamana ve kullanım durumuna bağlı olarak belki bu ilişkiler bazı durumlarda tamamıyla kaybolur. Sözlerin ses yapıları kişiden kişiye değişebildiği gibi, her sözün her kişide farklı çağrışımlara yol açması da mümkün olabilmektedir. Yani bireylerin dille ilgili tasarrufları zamanla bir bölgede yaygınlaşıp genelleşebilir ve bu da farklı bölgelerde farklı anlam ilişkilerine sebep olur.

Ocak kelimesi de yukarıda belirtildiği gibi farklı coğrafyalarda, farklı boyların ağızlarında değişik ses özellikleri kazanmış, çok farklı anlam ilişkileri ağı oluşturmuş sözlerden biridir. Bu kelimeyi ilk olarak Orhun abidelerinde “*Yagımız tegre oçuk teg erti biz isig ertimiz*” (*Düşmanımız etrafta ocak gibi idi, biz ateş idik.*) cümlesinde gerçek anlamıyla ve “**oçuk**” biçimiyle görüyoruz.

Ocak kelimesinin anlam olarak od ile ilişkili olduğu açıktır, ancak bu iki kelimenin köken ilişkisi konusunda etimoloji sözlükleri çelişkili bilgiler vermektedirler. Tuncer Gülensoy, “*Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*” (Ankara 2007, TDK yay.) adlı eserinde kelimenin tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki biçimlerini göstermiş ve ayrıca bu kelimeyle yapılmış deyimlere de yer vermiştir. Bu eserde **ocak** kelimesinin ve aynı aileden olduğunu düşündüğümüz **od, oda, odak, odun** gibi sözlerin ilk ünlülerinin uzun olduğu gösterilmiştir. Kelimenin **ocak<ōcak<*ōçak<ōç+ak** biçiminde köken açıklaması yapılmış, Talat Tekin’in <*ōçuk<*ōtçuk [ōt ’ateş’] etimolojik tahliline de yer verilmiştir (Gülensoy-2007). **Ot** (od) ile **ocak** arasındaki köken ilişkisini **t-ç** ses denkliliğiyle düşünmek de mümkündür. Bilindiği üzere bu sesler zaman zaman birbirleri yerine geçebilen seslerdir. Bu kelimelerle de böyle bir nöbetleşme söz konusu olabilir ki bu durumda **ot~oç** biçimlerinden hareketle açıklamak mümkündür. ***ot+a-g>otag>ota>oda** yanında ***oç+a-k>*oçak>oçak** gelişmesi Türkçe için aykırılık göstermeyecek durumdur. **Ota-** biçimini tarihî metinlerde görebiliyoruz ancak **oça-** için aynı durum söz konusu değildir, fakat Türkçenin yazılı devir öncesindeki zaman uzunluğu

dikkate alındığında bu gelişmenin **oçuk/oçak** biçimleriyle sonlanmış olması ihtimal dışı değildir. Belki de bir coğrafyada **oça-** biçimi bir süre kullanıldı, ancak zaman içerisinde ota- biçimi yaygınlaşarak **oça-** sözünün unutulmasına yol açtı, fakat diğer taraftan da **oça-**’tan türeyen **oçak** biçiminin yaygınlaşması da **otak/otag** biçiminin asli anlamlarının kullanımdan düşmesine sebep oldu ki bu, aynı anlama gelen sözler arasında her zaman karşılaşılabilecek bir durumdur. Nitekim **otag/oda** sözü bugün **ocak** anlamında değil evin bölümlerinden birini karşılamak üzere kullanılmaktadır.

Bir kelimenin dildeki kullanım süresinin uzunluğu ve kullanım sıklığı o kelimenin ses ve anlam yönüyle çeşitlenmesine bilhassa mecaz anlamlar yüklenmesine yol açar. **Ocak** ve akrabalarında da bu durum görülmektedir. Tarihi ve çağdaş lehçelerde kullanılan **oçuk/oçak/ocak, uçuk, uçkun, oçin, ot, ota-, otag, odun, üt-, ütüg/ütü** ile **k**’li biçimler olarak değerlendirilen **kotar-, katurma, kotuga**’nın da aynı kelime ailesinin üyeleri olduğunu düşünüyoruz.

Türkiye Türkçesindeki **ocak** kelimesinin çağdaş lehçelerdeki durumu şöyledir: Azb. **ocag**, Başk. **usak**, Kaz. **oşak**, Kırg. **oçok**, Özb. **oçak**, Tat. **uçak**, Türkm. **ōcak**, Uyg. **oçak**, Çuv. **vuçah**, Yak. **ohox**. Burada görüleceği üzere **ocak** sözünü Türk lehçelerinin tamamı için ortak sözlerden biri sayabiliriz. Kelimenin anlam alanında da aynı ortaklık devam etmektedir. Anlam ilişkilerinde Çuvaş Türkçesinin farklı bir durum gösterdiğini belirtmek gerekir. Çuvaşça **ocak** kelimesini gerçek anlamıyla kullanırken diğer lehçelerdeki aile anlamı için “**kil**” sözünü kullanmaktadır. Çuvaş sözlüğünde **kil** sözüne “1.Ev. 2.Ev ocağı.” anlamları verilmiş; bu sözden türeyen **kille** “Eve doğru”; **kilyış** “Aile, aile üyeleri”; **kilkarti/kilhuşsi** “Avlu”; **killi-surtli** “Ev sahibi, evi olan, evli barklı” anlamları verilmiştir (Bayram-2007). Çuvaşçadaki **kil** sözünün Türkiye Türkçesindeki uzantısı isimlere eklenip aile anlamı katan ve oldukça arkaik bir unsur olduğu anlaşılan **+gil** eki olmalıdır (Ersoy-2007). Yukarıda **kil** sözüyle ilgili olarak belirtilen ev, aile anlamları, elbette bu sözün, aynı **ocak** sözünde olduğu gibi, sonradan kazandığı anlamlardır. Moğolcadaki “ateş” anlamındaki “**gal**” kelimesi ile Çuvaşça **kil** ve Türkiye Türkçesindeki **+gil** ilişkili olmalı.

Su ile hayat ilişkisini **yaş+a-** biçiminde **yaş** kelimesiyle kuran Türkçe, ateş ile hayat ilişkisini de **ocak** ve **oda** kelimeleriyle kurmuştur. Bu ilişki Farsçada **dud-hāne** ve İngilizcede **hearth** kelimelerinde aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Duman anlamına gelen **dud** kelimesi ev anlamındaki **hāne** ile birleştirilmiş ve **duman olan**, yani **hayat olan yer** anlamı ortaya çıkmıştır. İngilizcede de **ocak**, **şömine** anlamındaki **hearth** sözü aynı

zamanda *yurt, aile ocağı* anlamlarında kullanılmaktadır. Aynı anlam ortaklığı Ukraynca *vognišçe* kelimesinde görülür. “1.Yanan tomruk. 2. Ateşin yakıldığı yer. 3. Kendi evin, ailen (eskiden en yakın insanlar vognišçe etrafında toplanmış). 4. Merkez, bir şeyin biriktiği, toplandığı yer.” anlamlarındaki kelimeye verilen 4. anlam **od** kelimesinden türetildiği anlaşılan **odak** kelimesiyle örtüşmektedir. *Vognišçe* kelimesini bir başka Slav dili olan Boşnakçada *vognište* biçiminde ve “*ev, aile, ocak*” anlamlarında görmekteyiz. Farklı dillerde aynı anlama gelen kelimenin aynı düşünceyle mecaz anlamlar yüklenmesi insan beyninin aynı biçimde çalıştığının bir göstergesidir.

Türkçenin dünya dillerine verdiği kelimelerin sözlüğünü yaparak Türklerin insanlığa katkılarını ortaya koyan Prof. Dr. Günay Karaağaç eserinde bu kelime ailesine mensup kelimelerin kullanıldığı dilleri göstermiştir. Buna göre; **ocak** kelimesi Farsçada **ocak, ocag** “ocak; aile mirası, soy kütüğü; ocaklık “ocak yeri, ocak”, Urduçada **ucag** “ocak”, Arapçada **ōcāk, vicak, ūcāk, vūcāk, ōcāg, ivcāg** “ocak, ocak başı, fırın; aile, soy; sınıf, tabaka; alay, tabur, asker ocağı, askeri birlik; **ōcākāt, ūcākāt vūcākāt** “ocaklar”; **ibin ivcāg** “cömert, iyilik yapan kimse”; **vahakhāzi’l-ōcāg**” yemin sözü: bu müessesenin hakkı için “, Rusçada **oçag** “ocak, fırın; merkez, kaynak, çıkış yeri; aile.”, Ermenicede **ocak, ocah** “ocak; baca; aile”; **ocakci** “baca temizleyicisi.”, Macarcada **ocsák** “yeniçerilerin bir kuruluşu”; **ogsák aga, acsák aga** “ocak ağası.”, Romencede **ogeac, ogiac, hogeac** “ocak, davlumbaz; ev halkı”; **ogiac-aga** “ocak ağası.”, Bulgarçada **ocak** “ocak; ev, aile; yeniçeri ocağı.”; **ocakliya** “ocağı olan oda”; **ocaklik** “ocak, ocaklık; soyluluk”; **ocak-çerşey** “ocak çırası”; **ocakçıya** “ocakçı; küçük ocak.”, Sırpçada **odžak** “ocak”; **ádžčār** “baca temizleyicisi”; **ódžāk** “baca, ocak; ateş yakılan yer; ev, ocak, aile; doğum yeri; bir zengine ait olan ve gelen geçen bütün Tanrı misafirlerine kapısı açık olan ev; yeniçeri ocağı; dericilerin derileri işledikleri bölüm.”; **odžaklija** “içinde ocağı, şöminesi olan oda.”; **ódžaković, odokzáde** “ocaklı, iyi bir aileden gelen kimse.”, Arnavutçada **oxhak, oxhage, axhak, uxhak, oshmak** “ocak, şömine, soy sop, aile.”; **oxhakzade** “zengin evinden geçinen, sığıntı.”, Makedoncada **ocak, ucak** “ocak; aile, yuva.”, Yunancada **cáki, ocáki** “ocak; aile ocağı; kuruluş; **apó cáki** “ocaklı; soylu, asil”; **apán tún çák** “baba ocağı”; **ocaklis** “ocaklı.” biçimleriyle ve anlamlarıyla kullanıldığı gösterilmiştir. Ayrıca aynı aileden gelen **oda** kelimesinin Arapça Ermenice, Macarca, Romence, Bulgarca, Sırpça, İtalyanca, Arnavutça, Makedonca, Yunanca ve İngilizceye; odabaşı kelimesinin Ermenice, Macarca, Romence, Sırpça ve Yunancaya; **odalık** kelimesinin Rusça, Ermenice, Romence, Çekçe, Bulgarca, Sırpça, İtalyanca, Yunanca, Almanca, Fransızca ve İngilizceye; **odun** kelimesinin

Ocak Sözü ve Ailesi

Farsça ve Bulgarca; **oduncu** kelimesinin Ermenice, Bulgarca ve Yunancaya; **odunluk** kelimesinin Farsça ve Sırpça; **ütü** kelimesinin Farsça, Arapça, Rusça, Ermenice, Fince, Bulgarca, Sırpça, Arnavutça ve Makedoncaya verildiği gösterilmiştir (Karaağaç, 2008).

Moğol sözlüğünde, aynen Türkçede olduğu gibi, kelimenin **t**'li ve **ç**'li biçimleri yer almaktadır. Bu sözlükte Türkçenin **ot/oç** sözüyle ilgili gördüğümüz sözlerden bazıları şunlardır;

otaçın “Doktor, hekim; şifalı otlarla hasta tedavi eden kişi.

otug “Kabile, kavim, boy, soy, ırk, klan, küçük yönetim birimi.

oçin “Kıvılcım”

oçila- “Parlamak, ışımak, ışıldamak; kıvılcım saçmak.

hotugu “Çömlek, toprak çanak, kap.

hotan “Şehir, kasaba, köy; duvar, çit, çevrili yer; kale, şehir duvarı, hisar, sur (Lessing, 2003).

Türkçenin komşuluk yaşadığı hemen bütün dillere verdiği görülen ocak kelimesinin birkaç dilde cümle içerisindeki kullanımı da şu şekildedir; Makedonca “**Go razmontiraa oçakot**” (*ocağı-aileyi bozdular*), Sırpça “**Ne dimi ocatsi ovog sela**” (*Bu köyün ocakları tütmüyor- köy boşalmış anlamında.*), Arnavutça “**Iştı şüm ocaki Destanve**” (*Destan ailesinin ocağı sönmüştü*). Bu örneklerde görüldüğü üzere **ocak** kelimesi bu dillerde de gerçek anlamıyla kullanıldığı gibi gerçekleşen (mecaz) anlamlarla da kullanılmaktadır.

Ocak kelimesine *Türkçe Sözlük*'te onbir ayrı anlam verilmiş ve “*ocağı batmak, ocağı kör olmak, ocağı sönmek, ocağı tütmek, ocağına dari ekmek, (birinin) ocağına düşmek, (birinin) ocağına incir dikmek, ocağını yeşertmek*” deyimleri de sıralanmıştır. *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler* adlı eserde de şu deyimlere yer verilmiştir: “*Ocağı kör kalmak, ocağı küllü, ocağına kara çalı çekmek, ocağına kara su bağlamak, ocağına su dökmek, ocağında ağaç çıkmak, ocağında kül görmek, ocak kaynar duman çıkar, et mi kaynar tert ni kaynar? ocaklar bucak oldu, bucaklar ocak, ocakta su çıkmak*” (Aksoy 2009). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti* adlı eserde **ocak** kelimesiyle; “*ocak kalamak, ocağını söndürmek*” (kor koymak) gibi birkaç deyim yer verilmiştir. Bu sözlükte asıl deyim zenginliği **od** kelimesinde görülür. Bu kelime altında *od parçası, od konşusu, od aparmak, od(u) ayaklamak, od elemek, od götürmek, od ile su arasında kalmak, od kimi, od tutup yanmak, od vurmak, odla oynamak, odu söndürüp*

külü ile oynamak, odu yatırılmak gibi deyimler ve mecaz ifadeler yer almıştır.

Çağdaş lehçelerin hemen hepsinde görülen **t-ç** denkliği Hakas Türkçesinde daha açıklayıcı örneklerle yer almaktadır. **Hakasça-Türkçe Sözlük** adlı eserdeki “**oçır** Ocak, **oda-** Yakmak; **odag** 1. Alaçık. **ot odag** Ottan alaçık. 2. Avcı kulübesi, derme çatma kulübe. 3. mec. Avcı kulübü; **odin-** 1. Ateş tutuşmak. 2. Erimek. 3. Yakmak; **odıñ** Odun; ot Ateş; **otah** Alaçık; **oth** Çakmak; **oth tas** Çakmak taşı vb. (Arıkoğlu, 2005). Hakasçadaki örnekler de, Türkiye Türkçesine ve diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi ateş-hayat ilişkisini göstermektedir.

Ocak kelimesinin aile anlamını kazanması dolayısıyla halk zihninde ona kutsiyet izafe edilmiş ve bu kavram halk kültüründe önemli bir yer edinmiştir. Eski Türk inançlarına göre “*ateş, Ülgen tarafından gökten indirilen biri kara, biri ak iki taş arasına kuru otlar konması ve taşları birbirine vurması sonucu otların yanmasıyla elde edilmiştir*” (İnan 1972). Bu inanış ateşin insan hayatı için öneminden dolayı, onu adi ve sıradan eşyadan ayırt etme düşüncesinin bir ürünü olmalıdır.

Altaylı kam ayine başlarken ocağa doğru dönerek ocak ruhuna dua eder. Sonra tam bir vecd içinde davuluna vurarak beş defa ateşin etrafında koşar. Kurban eti hazırlandıktan sonra da kuş başı şeklindeki kurban etinden birkaç parçayı ateşe atar. Bu, ateşe yapılan bir saçıdır. Doğu Türkistan kadın bakışısı da ayine başlarken elindeki kılıç veya hançeri ocağın yanına, duvara sokar ve ocağa karşı durarak ateş ruhuna, Umay’a dua okur (Işık 2004). Bunlara benzeyen pek çok inanış ve uygulama hemen bütün Türk halklarında bugün mensup olunan dinlerin biçimlendirmelerine uğrayarak yaşamaktadır. İlk yazılı metinlerimizdeki “milletin ateş-su olması” yani insanların birbirine düşmesi olarak anlayacağımız mecaz şaheseri bir ibare ve yine yukarıda üzerinde durulan “düşmanımız etrafımızdaki ocak gibi idi, biz o ocağın içerisinde ateş idik” ibaresi; hem od kelimesinin hem de oçuk (ocak) kelimesinin Türk dil tarihi ve anlam bilimi açısından üzerinde durulması gereken ibareler olduğunu bize göstermektedir.

Türk sosyal hayatında, askeri teşkilatında ve din tarihinde ocak kelimesine özel anlamlar yüklenmiştir. Soyun devam etmesi bütün insanlar için çok önemli bir durumdur. Türkler bu durumu ocağın yanması, yani ateşin tütmesiyle ilişkili görmüşlerdir, çocuğu olmayana “**kör ocak**” denmesi de aile ve soy kavramlarının ocakla ilişkisini gösterir. Anadolu’da “**ocağı yanısca**” diyerek dua, “**ocağı kör kalısca**” diyerek de beddua edilir. Ayrıca baba ocağında kalıp, oradaki ateşi yakmaya devam edecek olan

küçük çocuğa *od tigin* sıfatının verilmesi de ocakla soy ilişkisini göstermek bakımından önemlidir. Kül Tigin adının da esasen sıfat olduğu ve küçük kardeş olmak bakımından yukarıda belirtilen düşüncelerle verildiği gözden uzak tutulmamalıdır. Bilhassa Alevi Türkmenlerde dede soylarının ocak tabir edilmesinin kökenini de eski inançlarda aramak gerekir. Osmanlı askeri teşkilatında ve kültür hayatında bilhassa yeniçerilikle ilgili olmak üzere şu terimleri görmekteyiz: *Ocak, ocak ağası, ocak başçavuşu, ocakbaşı, ocak bezirganı, ocak beytölmalcisi, ocak bölük başları, ocak erkanı, ocak hasekisi, ocak-ı bektaşyan, ocak ihtiyarları, ocak imamı, ocak kapı kethüdası, ocak katibi, ocaklı, ocaklık, ocak demirleri, ocak muhızı ağa, ocak talimhanesi, ocak tatarları; ayrıca oda, odabaşı, oda-i evvel, oda kalfası, oda kethüdası, odalar, odalı, odalık, odalı yeniçeriler, odaşık* (Pakalın-1983).

Peygamber ocağı, asker ocağı gibi ibareler, **ocak** kelimesinin Türk kültür hayatındaki yerini; sağlık ocağı, Türk ocağı, ölkü ocağı, aydınlar ocağı vb. adlandırmalar da aynı kelimenin Türk sosyal hayatındaki yerini göstermek bakımından dikkate değer ibarelerdir. Türk Dili coğrafyasının çok değişik bölgelerinde ve çok farklı Türk boylarında, bin yıllarla ifade edilebilecek zaman uzunluğuna rağmen bir kelimenin aynı anlam ilişkileriyle ve çok yakın ses değişiklikleriyle kullanılmaya devam edilmesi, Türkçenin dil içi konulardaki tutuculuğunu, Türk milletinin de hangi coğrafyada olursa olsun benzer bir zihin işleyişine sahip olduğunu gösterir. Bu durumun ortaya koyduğu bir başka gerçek de dil-millet ilişkisinin ne anlama geldiğidir.

KAYNAKLAR:

Arikoğlu, Ekrem, *Örneklî Hakasça- Türkçe Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti, Şerk, Gerb Bakı 2006.

Bayram, Bülent, *Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük*, Tablet Yayınları, Konya 2007.

Bölge Ağzlarında Atasözleri Ve Deyimler, TDK yayınları, 4. baskı, Ankara 2009.

D. Lessing, Ferdinand, *Moğolca-Türkçe Sözlük*, (Çev.: Günay Karaağaç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Ersoy, Feyzi, “+gil Eki Üzerine”, Dil Araştırmaları, S.1, s. 21-29, Ankara 2007.

Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin KÖKEN BİLGİSİ SÖZLÜĞÜ*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Vahit TÜRK

Işık, Aybilge, *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İle İlgili İnanışlar*, Sakarya Üni. Sosyal Bil. Ens. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya 2004.

İnan, Abdülkadir, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972.

Karaağaç, Günay, *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 1983.

Türkçe Sözlük, TDK yayınları, Ankara 1998.